

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Odnos Romov do srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja, izobraževanja odraslih ter možnosti in perspektiv, ki jih to odpira

Poročilo v okviru projekta

**Vključenost Romov v srednješolsko in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje
odraslih: dejavniki spodbud in ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v
izobraževalnem sistemu v Sloveniji po končani osnovni šoli**

Avtorja: Janez Pirc in Romana Bešter

Ljubljana, 2020

KAZALO

1. NAMEN ŠTUDIJE	3
2. METODOLOGIJA	3
2.1 CILJNE SKUPINE	3
2.2 SPLETNA ANKETA	4
2.3 INTERVJUJI	6
3. REZULTATI ANALIZE ANKET IN INTERVJUJEV	8
3.1 ODNOS (BODOČIH, SEDANJH IN NEKDANJH) ROMSKIH DIJAKOV IN ŠTUDENTOV DO IZOBRAŽEVANJA	8
3.2 ODNOS ROMSKIH DRUŽIN IN ŠIRŠE ROMSKE SKUPNOSTI DO IZOBRAŽEVANJA	11
3.3 PERCEPCIJE IZOBRAŽEVALNIH INSTITUCIJ IN ORGANIZACIJ, KI SO Z DEJAVNOSTMI REDNO PRISOTNE V ROMSKI SKUPNOSTI, O ODNOSU ROMOV DO IZOBRAŽEVANJA	15
4. ZAKLJUČKI	17

1. Namen študije

Študija je del ciljnega raziskovalnega projekta »Vključenost Romov v srednješolsko in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje odraslih: dejavniki spodbud in ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v izobraževalnem sistemu v Sloveniji po končani osnovni šoli« (2018–2020), ki ga izvaja Inštitut za narodnostna vprašanja, financirata pa Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

Namen študije je z različnih vidikov proučiti odnos Romov do srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja ter izobraževanja odraslih. Študija je nastala v okviru delovnega svežnja 3 (DS3), ki se poleg proučevanja odnosa Romov do izobraževanja ukvarja tudi z odnosom izobraževalnih institucij do Romov, ki se izobražujejo v njih.¹

Pri proučevanju odnosa Romov do izobraževanja smo upoštevali tri vidike:

- a) odnos Romov, ki so sami vključeni, so bili vključeni v preteklosti ali se še odločajo za vključitev v nadaljnje izobraževanje po končani osnovni šoli ali srednji šoli;
- b) odnos staršev, starih staršev, sorodnikov (nekdanjih) romskih dijakov ali študentov in (lokalne ali širše) romske skupnosti;
- c) percepcije izobraževalnih institucij in organizacij, ki so z dejavnostmi redno prisotne v romski skupnosti, o odnosu Romov do izobraževanja.

2. Metodologija

2.1 Ciljne skupine

Pri študiji smo se osredotočili na tri ciljne skupine:

- a) Romi:²
 - ki že imajo zaključeno srednješolsko oziroma univerzitetno izobrazbo ali dokončan osnovnošolski oziroma srednješolski program na institucijah za izobraževanje odraslih;
 - so še v fazi izobraževanja na srednjih šolah, univerzah ali institucijah za izobraževanje odraslih.
- b) Predstavniki izobraževalnih institucij: med izobraževalnimi institucijami na sekundarni in terciarni ravni izobraževanja smo se obrnili na predstavnike tistih srednjih šol in ustanov za izobraževanje odraslih, za katere smo že v predhodnih fazah projekta ugotovili, da jih Romi najpogosteje obiskujejo, oziroma tiste, ki ležijo v regijah, kjer je prisotna poselitev romske skupnosti.
- c) Predstavniki organizacij, ki so z dejavnostmi redno prisotne v romski skupnosti.

¹ Ta tema je predstavljena v ločenem poročilu.

² Zaradi velikih medregionalnih razlik med Romi – tako na področju izobraževanja, kot tudi na številnih drugih področjih –, so rezultati analize v nadaljevanju občasno prikazani in interpretirani ločeno za jugovzhod in severovzhod države. Pod jugovzhodno Slovenijo štejemo: Dolenjsko, Kočevsko, Belo krajino in Posavje. V okvir severovzhodne Slovenije pa sodita Maribor z okolico ter Pomurje.

2.2 Spletna anketa

Spletno anketo smo kot metodo zbiranja podatkov uporabili le pri prvi ciljni populaciji, torej pri Romih. Anketo smo izdelali in analizirali v spletnem programu Ika. Anketa je zajemala širši spekter vsebin, odnos Romov do izobraževanja je predstavljal le manjši del ankete.

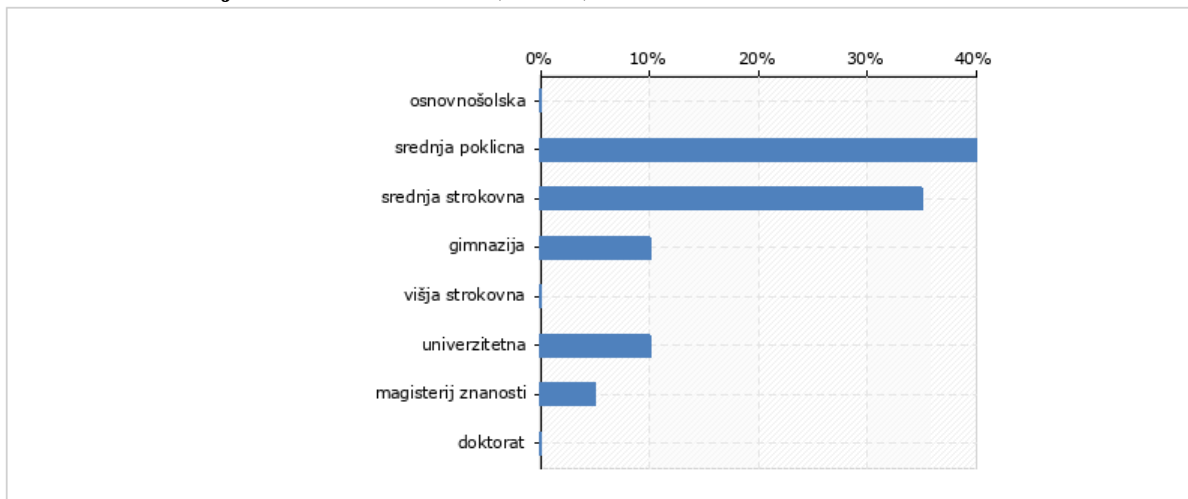
S spletno anketo smo nameravali zajeti okoli 30 posameznikov, pripadnikov romske skupnosti. Med naslovljenimi smo se osredotočili predvsem na: romske pomočnike, člane društva Romski akademski klub, romske srednješolce in odrasle, ki so (bili) vključeni v izobraževanje za odrasle. Nekaterim posameznikom smo vabilo k izpolnjevanju ankete poslali osebno. Vse smo prosili, naj vabilo posredujejo tudi drugim potencialnim respondentom, ki jih poznajo. Informacijo o anketi in vabilo k sodelovanju smo posredovali tudi preko romske televizijske in radijske oddaje na RTV Slovenija. Respondenti so na anketna vprašanja odgovarjali med majem in septembrom 2019. Anketo je izpolnilo 20 posameznikov.

Ciljna populacija, na katero smo naslovili vabilo k izpolnjevanju ankete, je bila izbrana na tak način, da so bili v njej zastopani Romi:

- iz vseh glavnih regij oziroma tipov regij, kjer živijo oziroma se šolajo Romi: ruralno/urbano okolje, jugovzhodna Slovenija/severovzhodna Slovenija (Prekmurje, Maribor);
- z različnimi stopnjami dokončane izobrazbe (dokončana osnovna šola, srednje šola, univerza).

V realiziranem vzorcu je največji delež respondentov imel srednjo poklicno in srednjo strokovno izobrazbo – skupaj $\frac{3}{4}$ vseh. Od ostalih pa sta imeli dve osebi dokončano gimnazijo, prav tako dve osebi univerzitetno diplomu, ena oseba pa dokončan magisterij znanosti. Polovica vseh anketirancev se je v času anketiranja še izobraževala.

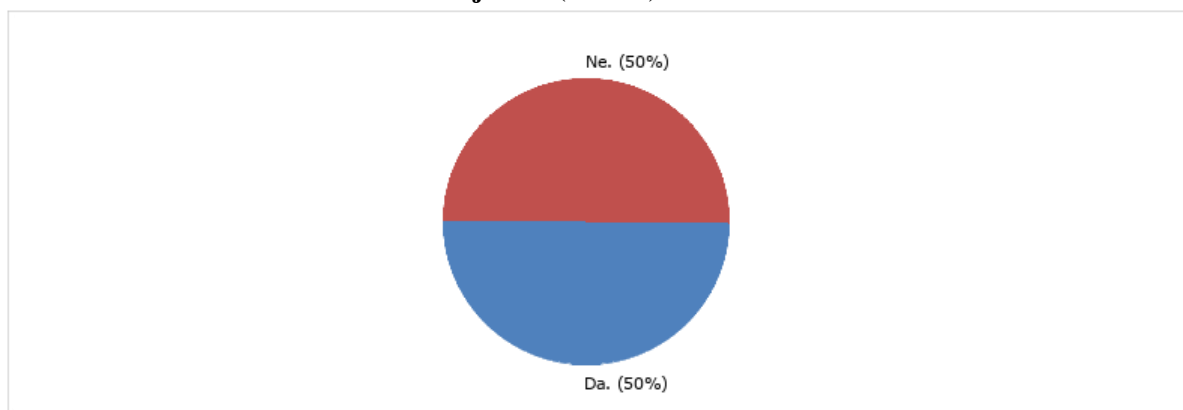
Graf 1: Kakšna je vaša izobrazba? (n = 20)

Iz odgovorov anketirancev na vprašanji »Katero stopnjo šolanja je dokončal vaš oče?« in »Katero stopnjo šolanja je dokončala vaša mama?« je razvidno, da imajo anketiranci višjo stopnjo izobrazbe kot njihovi starši. Tako pri mami kot pri očetu je bil delež z nedokončano osnovno šolo 28 %, skoraj vsi ostali pa so imeli končano bodisi osnovno šolo, bodisi srednjo poklicno šolo.

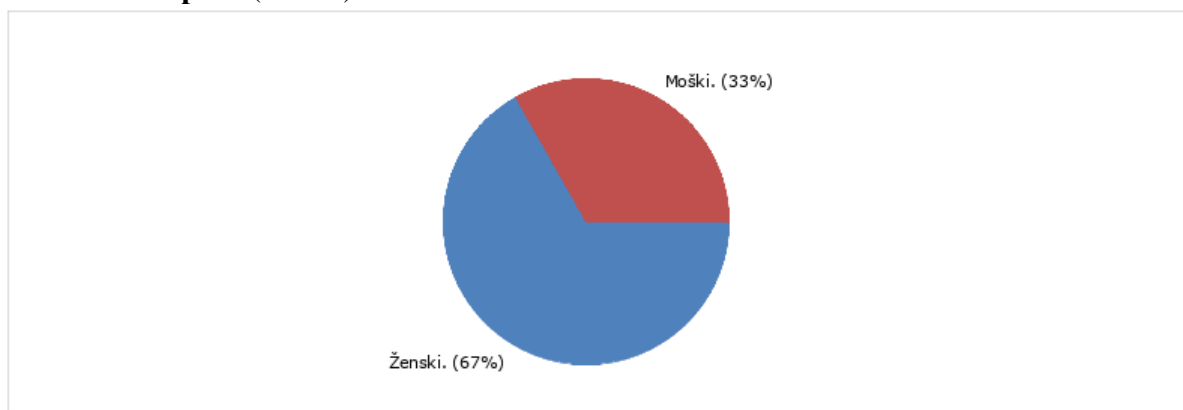
Polovica anketirancev je odgovorila, da se trenutno še izobražujejo.

Graf 2: Ali se trenutno še izobražujete? (n = 20)

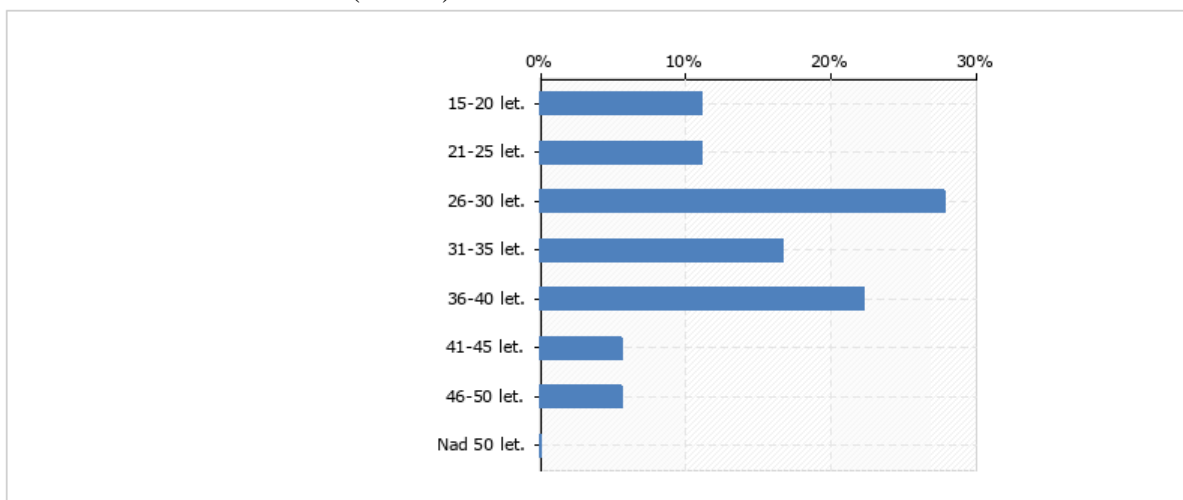
67 % oseb je bilo ženskega, 33 % pa moškega spola. 2 osebi na to vprašanje nista odgovorili.

Graf 3: Vaš spol: (n = 18)

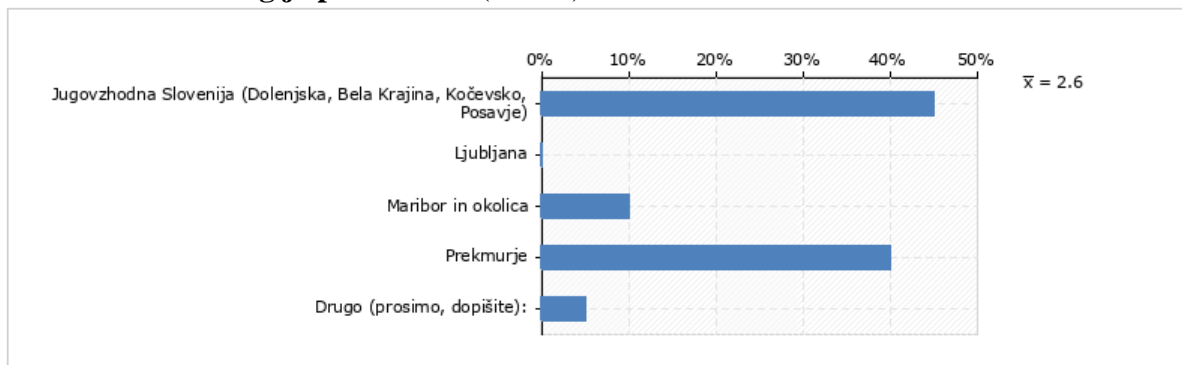
Največji delež anketirancev, ki so odgovorili na vprašanje o njihovi starosti, sodi v starostno kategorijo od 26 do 30 let.

Graf 4: Koliko ste stari? (n = 18)

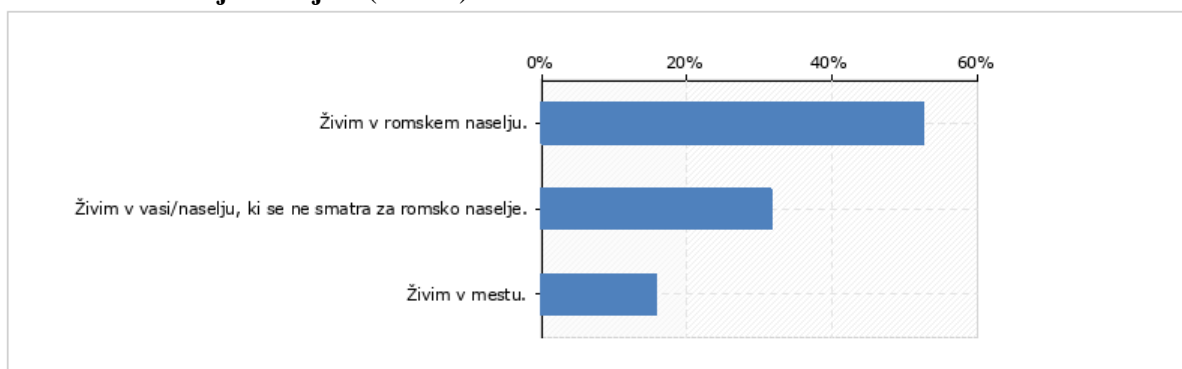

Glede na regijo prebivanja je največje število oseb, 9 (ali 45 % vseh) odgovorilo, da prihaja iz jugovzhodne (JV) Slovenije, 8 oseb (ali 40%) pa iz Prekmurja. Od preostalih sta bili dve osebi iz Maribora in okolice, ena oseba pa se je preselila iz Slovenije v tujino. Največ jih je živel v romskem naselju (53 % respondentov).

Graf 5: V kateri regije prebivate? (n = 20)

Graf 6: Vaš kraj bivanja: (n = 19)

2.3 Intervjuji

Intervjuje smo izvajali z vsemi tremi ciljnim skupinami, tako s pripadniki romske skupnosti kot s predstavniki izobraževalnih institucij in predstavniki organizacij, ki so s svojim delovanjem redno prisotne v romski skupnosti. Izdelali smo polstrukturiran vprašalnik za vsako izmed ciljnih skupin. V intervjujih smo se, tako kot v anketi, dotaknili širšega spektra vsebin, povezanih z izobraževanjem Romov. Odnos Romov do izobraževanja je bila le ena od njih.

Izvedli smo skupno 21 intervjujev, od tega:

- 10 intervjujev z romskimi posamezniki v procesu rednega srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja ali z že končano srednješolsko ali univerzitetno izobrazbo;
- 7 intervjujev s predstavniki izobraževalnih institucij, ki jih obiskujejo Romi;
- 4 intervjuje s predstavniki organizacij (javni zavodi, nevladne organizacije), ki redno delujejo v okoljih, kjer živijo ali se izobražujejo romski dijaki, študenti ali odrasli.

Struktura intervjuvancev se je nekoliko spremenila od načrtovane, saj smo nameravali izvesti 5 intervjujev tudi z romskimi posamezniki, vključenimi v izobraževanje odraslih na ravni srednje šole. Vendar, kot smo naknadno ugotovili, je število le-teh predvidoma izredno nizko,

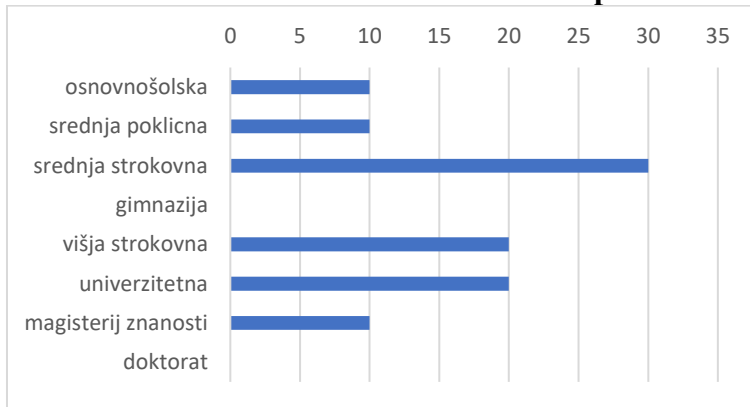
zato smo namesto tega raje izvedli večje število intervjujev z romskimi posamezniki pod kategorijo a (zgoraj) – 10 namesto predvidenih 5. Ravno tako smo naredili še dva intervjuja več od predvidenih 5 s predstavniki šol (kategorija b), medtem, ko nam je zaradi slabšega odziva oziroma logističnih razlogov uspelo narediti 4 od predvidenih 5 intervjujev s predstavniki organizacij, ki delujejo v okoljih, kjer živijo ali se izobražujejo Romi (kategorija c).

Osnovne karakteristike intervjuvancev so naslednje:

- a) Izmed 10 romskih posameznikov³ sta bila 2 moška in 8 žensk. 6 jih je bilo z območja JV Slovenije (iz Bele krajine in Kočevskega), preostali 4 pa so bili iz Prekmurja. Ena od njih že dlje časa živi v Ljubljani.

V tej skupini posameznikov je izobrazbena struktura – kar se tiče dokončane stopnje izobrazbe v času izvedbe intervjuja – naslednja: 3 osebe imajo dokončano V. stopnjo (4-letna srednja šola), 2 osebi VI. stopnjo (višja šola), 2 osebi VII. stopnjo (univerzitetna diploma), po ena oseba pa VIII. (univerzitetni magisterij), IV. (3-letna srednja šola – srednje poklicno izobraževanje) in II. stopnjo (osnovna šola). Tri osebe so se še naprej izobraževale. Vsaj za sedem oseb med njimi je bilo znano, da so bile redno zaposlene.

Graf 7: Izobrazba anketirancev – romskih posameznikov (n = 10; vrednosti so v %)

- b) Od 7 predstavnikov izobraževalnih institucij, kjer se izobražujejo Romi na srednješolskih programih, jih je bilo 5 z območja severovzhodne (SV) Slovenije (Maribor in Pomurje), 2 pa z območja JV Slovenije. Eden od teh je bil predstavnik institucije za izobraževanje odraslih. V to populacijo smo zajeli osebe na naslednjih delovnih mestih: vodja oziroma ravnateljica izobraževalne institucije, svetovalna delavka in učiteljica.
- c) Vsi 4 predstavniki organizacij, ki redno delujejo v okoljih, kjer živijo oziroma se izobražujejo Romi, so bili z območja JV Slovenije.

³ Verjetno je, da so kateri od romskih intervjuvancev izpolnili tudi spletno anketo, vendar zaradi anonimnosti pri izpolnjevanju tega ne moremo preveriti.

3. Rezultati analize anket in intervjujev

3.1 Odnos (bodočih, sedanjih in nekdanjih) romskih dijakov in študentov do izobraževanja

Odnos romskih otrok oziroma mladostnikov do nadaljnega izobraževanja po zaključeni osnovni šoli se odraža med drugim skozi njihove želje in načrte. Želje otrok, da bi v življenju dosegli nek poklic, pridobili zaposlitev oziroma delo po šolanju in praksi na področjih, ki jih (vsaj okvirno) zanimajo, imajo seveda pomembno vlogo pri splošnem odnosu otrok do izobraževanja in tudi pri motiviranju in odločanju za (nadaljnje) šolanje. Pri tem igrajo pomembno vlogo poklicne priložnosti, ki so na voljo v določenem okolju. Na SV delu Slovenije, zlasti v Prekmurju, je v sosednji Avstriji zaposlitvenih priložnosti za Rome mnogo več – v primerjavi z zaposlitvenimi priložnostmi za Rome z Dolenjske, Bele krajine, Posavja in Kočevske – kar pa nujno še ne pomeni, da si tamkajšnji romski mladi želijo doseči več kot samo osnovnošolsko izobrazbo, s katero na avstrijskem trgu dela že lahko dobijo zaposlitev z za slovenske razmere solidnim zaslužkom:

Malo, zelo malo [romskih] posameznikov je res zelo dobro motiviranih za to, da dobro zaključijo osnovno šolo. Res, zelo malo je takih, ki sanjajo o nekem malo bolj resnem poklicu. Največ jih je pa takih, ki si samo želijo zaključiti osnovno šolo, ne glede na to, kako jo bodo zaključili, ker že komaj čakajo, da bodo dobili svoj denar, socialno pomoč ali pa, da se bodo zaposlili, /.../, v eni izmed teh avstrijskih firm, za katerih delo bodo zelo dobro plačani.

Seveda je predpogoj za vpis v srednjo šolo uspešno zaključena osnovna šola, kar velikemu deležu otrok, ki živijo v romskih naseljih na JV Slovenije z najslabšimi socialno-ekonomskimi razmerami, ne uspe. V teh naseljih pogosto (skoraj) nihče od odraslih ni redno zaposlen in ponekod ni niti enega mladoletnika v rednih programih srednjih šol, tako da tamkajšnji osnovnošolci niti nimajo morebitnih vzornikov, po katerih bi se lahko zgledovali glede izobrazbe. Zaradi tega začaranega kroga so vrednote drugačne in se prednost daje drugim področjem pred izobrazbo in zaposlitvijo, kot sta pripovedovali tudi predstavnici organizacije, ki je stalno prisotna v enem od romskih naselij na Dolenjskem:

Oni, če že, da bi naredili šolo, je to samo osnovna šola. Ni sploh motivacije za srednjo šolo. -Ja, to se sledi nekemu vzgledu... Kakor, »Ja, do devetega bom probala,...« Ampak potem pa, če že majhne otroke vprašaš, kaj si želiš delati, če bi enkrat imela službo, je odgovor »Ne želim si«.

Ne želijo delati ali si ne predstavljajo?

Oni rečejo, da si ne želijo. Ravno ena najstnica, sedaj ima 14 let, /.../, je v prvem razredu to rekla. »Jaz /.../ ne bom delala. Jaz bom imela socialno«. In sedaj, ko je stara 14 let, smo se spet malo o tem pogovarjale, in je rekla: »Po resnici ti povem, jaz si ne želim iti v srednjo šolo.«

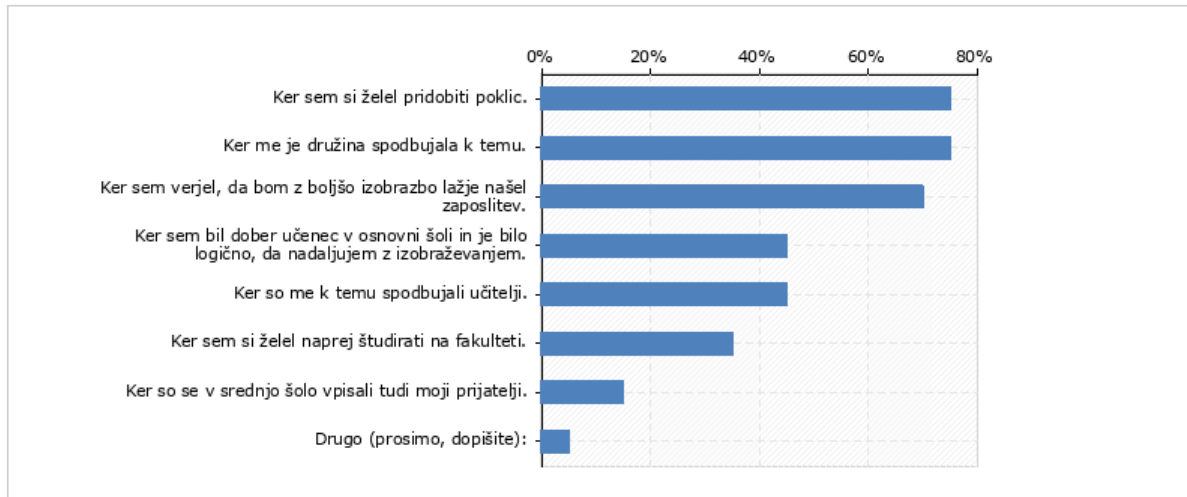
Kaj si pa želiš? »Želim si živeti tako, kot vsi Romi...« In kaj to pomeni? »Ja, da dolgo spim, da sedimo, se pogovarjamo, smo skupaj...«.

Gre torej za tesno povezanost cele (vzgojno-)izobraževalne vertikale od predšolskega oziroma vrtčevskega obdobja, osnovne šole do srednje šole in še naprej. Če ni redne udeležbe in uspešnosti na najnižjih ravneh, potem ni niti pričakovati vpisov oziroma uspešnosti na ravni, višji od osnovne šole. Ta področja pa so seveda povezana potem še zlasti s podporo staršev ter odnosom staršev do izobraževanja.

V anketi so Romi na vprašanje »Zakaj ste se odločili za vpis v srednjo šolo?« najpomembnejšo vlogo pripisali želji po pridobitvi poklica oziroma možnosti lažje pridobitve poklica in spodbudi s strani družine.

Graf 8: Zakaj ste se odločili za vpis v srednjo šolo? (n = 20)⁴

Možnih je več odgovorov

Intervjuvani romski posamezniki pa so pri lastnih izkušnjah glede tega, kaj jih je vodilo, da so se odločili za nadaljevanje izobraževanja po osnovni šoli, kakšne želje in načrte so imeli pri tem, izpostavili nekaj že omenjenih dejavnikov spodbude, motivacije in vzornišva. Tu govorimo predvsem o spodbudnem in razumevajočem družinskem in lokalnem okolju, kot tudi o motivaciji, da bi dosegli določen poklic, stopnjo izobrazbe ali tudi boljši materialni status. Vsi ti dejavniki so vplivali na odnos intervjuvancev do (nadaljnega) izobraževanja. Takšni so bili primeri posameznikov iz Prekmurja:

Dva vzroka sta bila – za srednjo šolo sploh. Prvi je bil ta, ker se je večina mojih takratnih sošolcev odločila, da bo šla na gimnazijo, je bilo za mene tudi nekako samoumevno – »Bom pa jaz tudi šel«. Ker sem tudi po eni strani vedel, da je gimnazija na nek način tista, OK, ko narediš gimnazijo, greš lahko študirat karkoli. Če pa greš poklicno srednjo šolo, pa je samo to to. Drugi, celo bi rekel, da je bil najmočnejši razlog za srednjo šolo nasploh, sta bila pa starša. /.../ Gimnazijo pa sem izbral tudi zaradi tega, ker sem od nekdanj hotel jezike študirat. In sem vedel, če hočem iti jezike študirat, je potrebna gimnazija. Tako, da matura 5. stopnja, in je bilo za mene samoumevno, da bo gimnazija in sem se tudi zato v 8. razredu še dodatno toliko bolj potrudil, ker sem vedel, da šteje zaključni uspeh. In sem bil potem celo v obeh paralelkah, /.../, ko smo bili doma, edini fant z odličnim uspehom. In še Rom.

Kdo me je spodbudil, da se vpišem v gimnazijo? V bistvu sem že kar precej hitro vedela, da se bom vpisala v gimnazijo, ker sem kot majhna deklica vedno sanjerala, da bom opravljala poklic učiteljice in jaz sem pač vedela, da, če hočem biti učiteljica, da moram v gimnazijo. To mi je bilo jasno. Spodbuda je prišla predvsem z moje strani, seveda pa so me sorodniki pri tem podpirali. Po končani gimnaziji sem se vpisala na Filozofsko fakulteto, smer germanistika, se pravi, zaključila sem študij nemškega jezika in književnosti in tako postala profesorica nemščine. Mislim, da sem se odločila za pravo smer, ker sem v tem študiju nenormalno uživala, tudi vedno sem si predstavljala, da bom delala kot profesorica, ampak moja karierna pot je šla v drugo smer.

⁴ Pri kategoriji »drugo« je bil podan odgovor »zaradi dela, ki ga opravljam«.

Zame je bilo tako, da so vsi vedeli, da bom šel študirat. Ker jaz sem bil zelo priden učenec. Spomnim se, da se je v 3. razredu ful govorilo po naši vasi: »Ah, ta je pa zelo pameten, ta bo pa šel v gimnazijo«, ker takrat je tudi [ime sestre] bila v gimnaziji in je hotela iti študirat. In v bistvu je potem tudi zame bilo logično, da bom šel po njenih stopinjah, tako da nobeden ni dvomil – niti jaz osebno, niti moji starši, niti romska skupnost – da ne bom šel študirati. Tako da mi je bilo nekako zapečateni, da je to moja pot. Jaz sem se s tem strinjal, bil sem istega mnenja in tako se je potem zgodilo. Tako da sploh ni bilo druge opcije kot potem gimnazija in študij naprej.

Rominja z JV dela države pa je kot pomemben dejavnik, ki jo je motiviral, da je dosegla višjo izobrazbo, izpostavila:

./../ pač, jaz sem imela od nekdaj željo, da delam, se pravi, da sem lepo oblečena, da se imam kaj za pokazati in pač to je bila vedno moja motivacija za to, da sem pač jaz vztrajala. Tolk daleč pač, kakor sem.

Sposobnost samomotiviranja je zelo pomembna za vse, o čemer posredno govori tudi izjava Roma iz Prekmurja, ki mu je sicer v prvih dveh študijskih poskusih spodletelo, potem pa je našel pravo smer oziroma ugodne okoliščine za študij:

In ko sem se vpisal na dodiplomskega takrat, ./../, sem bil tudi prvi v naši generaciji, ko smo bili vpisani, sem ga tudi končal, prvi diplomiral. In sem prav rekel: »Evo vam, še Rom vas je prehitel«. Potem pa je šlo samo tako naprej. Sicer sem od nekdaj že vedel, da hočem dokončati nek faks, ampak nisem imel blage veze, da bo šlo to tako...

Že prej smo omenili tesno povezanost med splošno željo otrok, da bi kot posamezniki radi postali nekaj po poklicu, in njihovim (morebitnim) posledičnim odločanjem za nadaljevanje šolanja po končani osnovni šoli. Na tem mestu pa izpostavljamo primera poklicnih želja dveh romskih intervjuvank, ki sta sicer že zaposleni, a sta se zaradi svojih poklicnih želja odločili še za nadaljnje izobraževanje na vzgojno-izobraževalnih programih. Eden od odločilnih dejavnikov v njunem odnosu do izobraževanja je torej želja po specifičnem poklicu in zanj potrebna izobrazba:

./../ ko bom diplomirana vzgojiteljica, bi rada delala v vrtcu. Po drugi strani pa me spet mika, da se čutim, nekako, da pomagam našim otrokom. Da premagajo te ovire, da dobijo samopodobo, da verjamejo vase... Ker to pa ogromno, imajo velik primanjkljaj pri tem. Se pravi, vidiš svojo vlogo tudi v tem, da skupnost nekako vlečeš naprej?
Ja, potegnem naprej. Da se iz tega začaranega kroga enkrat... Da se ta začaran krog enkrat konča.

Ti sedaj študiraš na pedagoški?

Na pedagoški, ja.

Ko boš to končala, pa potem se želiš zaposliti redno v šolstvu ali imaš kake druge ambicije?

Jaz vsekakor v šolstvu. Ker želim res tisto... znanje imam.

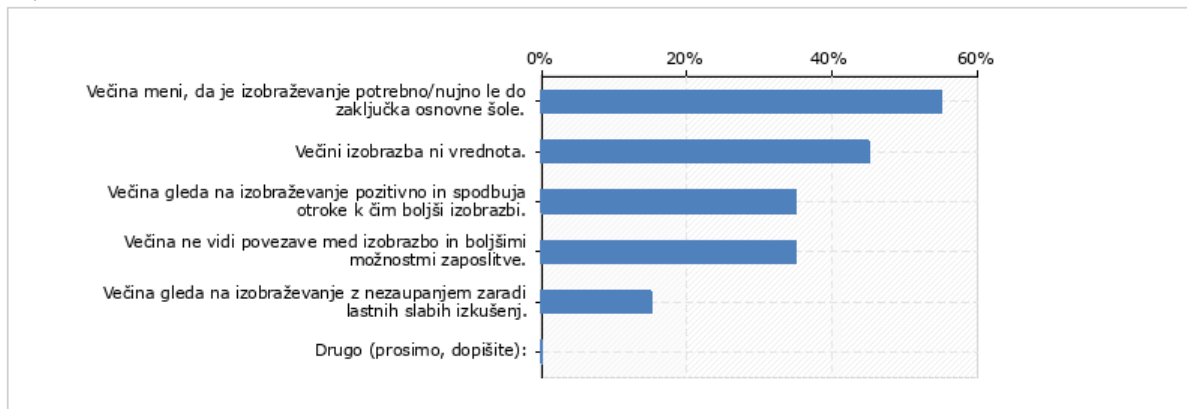
Primeri posameznic sta zanimiva, saj vsaj ena od njih obeta, da bo s svojim strokovnim znanjem, izkušnjami in poznavanjem romske skupnosti lahko zaradi svoje izobrazbe aktivno in neposredno pomagala ter vplivala na romske otroke in mladino v procesu njihovega izobraževanja.

3.2 Odnos romskih družin in širše romske skupnosti do izobraževanja

Odnos staršev in širše družine do izobraževanja se kaže skozi njihovo podporo in spodbudo otrokom, da redno obiskujejo pouk, opravljajo domače naloge in se učijo, pa tudi, da se udeležujejo drugih šolskih in izvenšolskih dejavnosti. Prav tako se njihov odnos kaže skozi njihovo lastno udeležbo na roditeljskih sestankih in pogovornih urah oziroma širše skozi kakršnokoli komunikacijo z učitelji in drugimi šolskimi delavci. In seveda skozi dovoljenje in podporo otrokom pri tem, da po zaključeni osnovni šoli nadaljujejo izobraževanje na srednješolski in nato na univerzitetni ravni.

V spletni anketi smo Romom zastavili naslednje vprašanje: »Kakšen je po vaši oceni odnos Romov iz vašega okoliša do izobraževanja?«⁵ Največ anketirancev (55 %) je odgovorilo, da večina meni, da je izobraževanje potrebno/nujno le do zaključka osnovne šole. Ta odgovor je bil najpogosteje izbran tako pri anketirancih iz SV kot iz JV Slovenije. Veliko, 45 %, jih je odgovorilo tudi, da večini izobraževanje ni vrednota.

Graf 9: Kakšen je po vaši oceni odnos Romov iz vašega okoliša do izobraževanja? (n = 20)

Odnos staršev, starih staršev in tudi širše romske skupnosti seveda močno vpliva tudi na odnos romskih otrok do izobraževanja in posledično na njihov uspeh v izobraževalnem sistemu. Po mnenju intervjuvanih Romov je na splošno eden glavnih razlogov, ki botruje slabši vključenosti in uspešnosti romskih otrok ter mladine v izobraževalnem sistemu – s poudarkom na ravneh, višjih od osnovne šole –, pomanjkanje podpore in motiviranja otrok v okolju, kjer živijo. Konkretno gre tu za pomanjkanje podpore in motiviranja s strani staršev oziroma družin. To velja tako za JV kot za SV del države.

Kot pravi Rominja z JV Slovenije, ki vsakodnevno dela z romskimi otroki:

Glejte, tako vam bom povedala: [romski] otroci imajo vsi željo, da bi nekaj postali, bili. Ampak to potem, čedalje starejši kot so, vidim, da to bolj upada. Ker v bistvu ni okolje, ki bi jih motiviralo, nimajo – od doma – nimajo tisto.... Pravijo: »Kaj ti bo pa šola?«. So pa, recimo, družine, ki pač gredo v srednje šole in končajo normalno, se zaposlijo... Čisto odvisno od posameznih družin.

Z drugega konca države pa lahko slišimo dokaj podobno mnenje za romsko skupnost:

⁵ Na voljo je bilo več možnih odgovorov.

V Prekmurju pa vidim, se mi zdi, da ni socialno-ekonomski položaj toliko [vpliven dejavnik], ampak je bolj pomanjkanje motivacije in pomanjkanje podpore staršev.

Nekateri romski starši ne verjamejo, da bi obiskovanje šole nasploh prineslo njihovim otrokom večje možnosti za uspeh v nadaljnjem življenju – npr. pri iskanju zaposlitve. Tak odnos do izobraževanja je odraz neinformiranosti oziroma neozaveščenosti staršev o pomenu izobraževanja in njihove splošne resigniranosti, ki je morda tudi posledica njihovih lastnih slabih izkušenj na področju šolanja ali zaposlovanja. Takšne primere sta omenila intervjuvanca z JV dela Slovenije:

Npr. moja sestrična – njena mama jo je že ovirala. Ona je do 4. razreda hodila z menoj, ji je nekako šlo, potem pa se je vse skupaj... ne vem, zaustavilo. Že njena mama pravi, »Ja, kaj se bo učila, saj ne bo učiteljica. Saj, itak, če bo kaj, ne bo dobila službe«. In ona je to poslušala, ker mama to govori. In verjetno motivacija ji je padla.

In pa:

Vloga družine je vsekakor pomembna. Ampak naši romski starši – večina, to so polpismeni ali pa nepismeni. Zdaj, če njegov otrok hodi v šolo, on ne ve, kdaj naj njegov otrok mora obvladati npr. poštrevanko.

Posledično so romski otroci premalo motivirani, nesamozavestni, prave podpore, niti simbolične, pri večini doma ni. V Prekmurju, ki je zaposlitveno tudi tesno navezano na sosednjo Avstrijo, pa smo pri sogovornikih v romski skupnosti naleteli na zanimiv primer starševske podpore izobraževanju njihovih otrok le do zaključka srednje šole, ne pa tudi naprej. Zaradi relativno dobrih možnosti na avstrijskem trgu dela namreč starši vidijo dokončanje osnovne šole ali srednje šole kot korak k čimprejšnji zaposlitvi svojih otrok:

Zdaj pa so vsi samo v to Avstrijo usmerjeni, zato ker drugega praktičnega izhoda nimajo /.../. Dve sestrični /.../ sta srednjo šolo končali v Avstriji. Ena je bila prav dobra, druga je bila celo odlična v ekonomski šoli. Ampak, zato, ker so rekli starši: »Čim prej se zaposli«, sta se sprijaznili z najnižjim delovnim mestom v tovarni. /.../ To me je ful razjezilo takrat, zakaj nista šli študirat naprej. Mislim, z odličnim uspehom v Avstriji, ko jezik obvladaš v nullo.... Ampak, ne. Starši so jima dali pač misliti, da: »Končal si šolo, tako da imaš zagotovljeno. Ampak, ne, spravi se čim prej delati in ... familija in to je to«. Spet imamo potem ta drugi ekstrem: šolo končajo, zelo dobro, ampak ne vem, ali je to nizka samopodoba, se ne cenijo ali je to res bil vpliv staršev.

V Prekmurju in tudi na JV Slovenije so bile zaznane tudi (specifične) situacije, ko je nadpovprečna izobrazbena stopnja nekaterih Romov v njihovi domači skupnosti do določene mere cenjena, a tudi ti posamezniki se potem pogosto srečujejo s pritiski, naj se prilagodijo »romskim normam« po čimprejšnjem ustvarjanju družine in ustalitvi doma. Tudi zaradi tega se nekateri izobraženi Romi potem začnejo oddaljevati od domače skupnosti:

/.../ ampak pri Romih pa dostikrat recimo naletim, kar je ful čudno, sploh na terenu, ali pa pri Romih, ki jih ne poznam, da imajo nek odpor do mene samo zaradi tega, ker sem izobražen in zaposlen. /.../ S strani širše družine sem bil parkrat deležen opazke, da pa jaz zdaj nisem več čisto njihov, zato ker sem kao se izobrazil. Ampak, ko jim dopoveš, kaj to pomeni izobrazba, ko pri meni to vidijo, kaj mi je zdaj prinesla dobrega, je vse lepo in prav, a oni tega niso razumeli, zakaj bi si jaz želel sploh šolo končati. Tako visoko šolo.

Kot so nam govorili posamezniki z vsaj VI. stopnjo izobrazbe iz različnih regij:

Pri nas, tako kot sem rekel na lastnem primeru, bolj kot si kot Rom izobražen v skupnosti, se na nek način oddaljuješ od skupnosti, ker te ne več sprejema za svojega.

In:

/.../ nekako v zgodnjih letih, govorim zdaj res o neki romski družini z domačega vidika, vedno dobiš vprašanja: »Kdaj boš imel otroka? Kdaj boš imel partnerja?« To so vprašanja, ki jih dobesedno slišiš vsak dan in to zelo zelo vpliva na posameznika. ... Tisti, ki ne razmišljamo tako, dobivamo ful nek pritisk romskega prebivalstva, da smo tudi izobčeni na nek način. Smo sicer zelo spoštovani, zelo gledajo tudi pozitivno na nas, ampak po drugi strani je pa tisto, »No, zdaj bi pa res že bil čas, zdaj imaš pa lahko otroka, zdaj se pa lahko poročiš...«. In veliko romskih posameznikov pade v to past, v to luknjo. /.../ In izobrazba sploh nima prostora v tem mehurčku, da sploh razmišljaš o tem, da boš pa ti zdravnik, pravnik ali tudi kaj drugega. Ker je tako, da si nekoga najdeš, da ostaneš potem doma.

/.../ ne vem, tipičen primer, ko sem prišla v naselje: »Ja, [ime intervjuvanke], kok si pa stara?« Rečem jaz: »27«. »Ja zdaj bi ti bil pa čas, da imaš otroka, veš. Imej dva, tri otroka, glej, kok se ti ... zakaj bi vstajala ob osmih zjutraj?« Pač tko, ne, pol pa: »Aha, ti si pametna, te bomo poslušal.« ...

Pomanjkanje podpore staršev oziroma nespodbudno okolje so tudi respondenti v okviru spletne ankete prepoznali kot glavni dejavnik, ki vpliva, da velik delež romskih otrok ne zaključijo osnovne šole in da jih zelo malo nadaljuje z izobraževanjem po osnovni šoli.

Kljub temu pa, kot ugotavlja eden od sogovorcev iz SV Slovenije, kjer je romskih posameznikov z dokončano vsaj srednjo šolo relativno veliko, se odnos in razumevanje pomena izobrazbe postopoma spreminja tudi pri starejših generacijah:

/.../ ampak, kar jaz opažam, tisti, ki se izobražujejo, in tisti, ki dejansko gre naprej od srednješolske izobrazbe – višja šola ali univerzitetna izobrazba – se zelo ceni v naši vasi in se mi zdi, da dobiš tudi neko spoštovanje predvsem od starejših. Tudi mladi, se mi zdi, da dobivajo veliko zanimanja za izobrazbo.

Podpora družine pri izobraževanju njihovih otrok je tesno povezana s splošnim odnosom (romskih) staršev do izobraževanja. Je neke vrste pozitiven odvod odnosa staršev oziroma skupnosti do izobraževanja. V spletni anketi je 19 od 20 respondentov⁶ pozitivno odgovorilo na vprašanje »Ali vas je vaša družina podpirala/spodbujala pri šolanju?«.

Da so bili deležni vsaj neke vrste podpore so povedali tudi vsi romski intervjuvanci. Večina je omenjala predvsem, da so jih doma starši spodbujali z željo, da bi njihovi otroci lahko v svojem nadaljnjem življenju dosegli materialno ali poklicno nekaj več, kot je uspelo njim. To so omenjali romski (nekdanji) dijaki z JV države:

/.../ bila sem takrat tudi prva, ki se je odločila za srednjo šolo v Ljubljano, /.../. Za starše je bilo to malo hudo, ampak onadva sta me spodbujala, sta mi govorila »[osebno ime] poglej, midva sva navadna delavca, glej, da boš imela za svoj kruh,« in tko, res sta me spodbujala, ampak sem bila pa tudi jaz tista, ki je hotela nekaj, da bi bla, ne več, ampak da bi imela nekaj v življenju.

⁶ En anketiranec na to vprašanje ni odgovoril.

[Starša] sta me spodbujala, /.../ ati [mi je] že v osnovni šoli govoril, pač, naj se trudim, da bom imela nekaj zase, da ne bom visela na socialni pomoči, /.../.

Meni je oče vedno govoril: »Hodi v šolo, da ne boš opravljal tako težaškega in tako minimalno plačanega dela, kot ga jaz. Izobrazi se, da boš imel lažje delo in bolj plačano«.

Podobno pa tudi v SV Sloveniji:

Ker vedno sta [starša] imela en in edini stavek, ki mi je še danes zelo ljub: »Če narediš šolo in si dober v šoli, ostalo lahko delaš kar hočeš«. Ni bilo nobenih omejitev, ampak je bil pogoj vedno šola. /.../ Tako sta vedno govorila: »Če boš imel šolo, ti ne bo treba delati tako trdo, kakor nam ne bi bilo treba...«. Jaz pravim, da sta od malih nog meni in sestri vcepila to idejo v glavo: »Srednja šola bo in pika«.

Moji sorodniki – velika večina jih nima dokončane niti osnovne šole – ampak vsi, skorajda vsi so bili oziroma so zaposleni, in vedno so nam govorili, da se je treba učiti, da ne boš tako težko delal/delala kot mi. Ker velika večina jih je zaposlenih v tovarnah, kar je res kar težko fizično delo.

Eden od sogovorcev je posebej izpostavil, kako pomembno je bilo za njegovo izobraževanje, da so ga doma podpirali z motiviranjem in s krepitvijo njegove samozavesti:

Sem pa imel tudi ogromno podporo staršev. Kot sem prej rekel – meni starši nikoli niso pomagali delati domačo nalogo, tudi na sestanke niso šli, tudi nisem bil na dosti teh – ko so šli na morje otroci, ker nismo imeli financ. Ampak, kar so mi pa dali, je pa bilo, da so mi vlivali samozavest, da zmorem, da znam in da sem zadosti dober. /.../. Ja, v bistvu sem imel to motivacijo in zame osebno je ta motivacija zelo pomembna, še bolj kot tista, da ti res pomagaš dobesedno otroku, ampak tako, da mu res malo psihološko vlivaš motivacijo in samozavest. Jaz sem to imel in to me je tudi gnalo do tega, da sem se potem izobraževal naprej.

Intervjuvanci so redkeje izpostavili, da bi jim v času njihovega izobraževanja starši ali kdo drug izmed sorodnikov tudi praktično pomagali pri nalogah ali učenju za šolo. To je gotovo tudi posledica dejstva, da so imeli starši teh posameznikov praviloma dokončano nižjo stopnjo izobrazbe od svojih otrok, tako da bi jim hipotetično tudi težje pomagali pri bolj zapleteni učni snovi v višjih razredih.

Potem sem šla v osnovno šolo. Moram povedati, da je največji motivator, da sem dosegala dobre ocene, poleg dobrega pedagoškega osebja, bil moj stric, ki me je v prvih letih, recimo v dveh do treh letih, dejansko nekako naučil, da so delovne navade ključnega pomena. In je samo prvi dve oziroma tri leta z mano sedel pri domačih nalogah, potem pa nikoli več. Jaz sem usvojila te delovne navade in vsakič, ko sem prišla iz šole, sem se sama usedla, brez, da bi me kdo spominjal na to, da moram narediti domačo nalogo in da se moram učiti.

Med anketiranci pa je bilo vseeno 65 % takih, ki so odgovorili, da jim je v nižjih razredih (1. – 4.) pri domačih nalogah in/ali učenju pomagala mama, 50 % pa (tudi), da je bil na tej stopnji šolanja to oče. V višjih razredih pa je dobra petina (22 %) odgovorila, da jim je pri omenjenih opravilih pomagal eden od starejših sorojencev.

Tabela 1: Ali vam je kdo iz vaše družine pomagal pri domačih nalogah in/ali učenju v osnovni šoli?

Ali vam je kdo iz vaše družine pomagal pri domačih nalogah in/ali učenju v osnovni šoli?							
	Podvprašanja	Odgovori				Veljavni	Št. enot
		v nižjih razredih (1.-4. r.)	v višjih razredih (5.-9. r.)	nikoli	Skupaj		
a	mama	13 (65%)	3 (15%)	4 (20%)	20 (100%)	20	20
b	oče	10 (50%)	3 (15%)	7 (35%)	20 (100%)	20	20
c	starejši brat ali sestra	1 (6%)	4 (22%)	13 (72%)	18 (100%)	18	20
d	babica	1 (6%)	0 (0%)	17 (94%)	18 (100%)	18	20
e	dedek	2 (11%)	0 (0%)	16 (89%)	18 (100%)	18	20
f	teta	2 (11%)	0 (0%)	16 (89%)	18 (100%)	18	20
g	stric	2 (11%)	0 (0%)	16 (89%)	18 (100%)	18	20
h	Drugo (prosimo, dopišite):	0 (0%)	2 (33%) ⁷	4 (67%)	6 (100%)	6	20

3.3 Percepcije izobraževalnih institucij in organizacij, ki so z dejavnostmi redno prisotne v romski skupnosti, o odnosu Romov do izobraževanja

V zadnjem delu študije bomo predstavili še, kakšne poglede na splošen odnos Romov do izobraževanja imajo zaposleni v izobraževalnih institucijah, ki jih obiskujejo pripadniki romske skupnosti, ter predstavniki organizacij, ki so s svojimi dejavnostmi dnevno prisotne v romskih naseljih oziroma v romski skupnosti. Mnenja teh posameznikov so tudi odraz stanja na področju uspešnosti in vključenosti Romov v regiji, kjer delajo. Temu primerno so bolj kritična na tistih srednjih šolah ali v naseljih v JV Sloveniji, kjer je srednješolsko izobraževanje Romov silno redko ali tako rekoč odsotno, saj veliki večini romskih otrok ne uspe končati niti devet razredov osnovne šole:

Razlogi, ki jih mi vidimo, pa tudi na kakšni konferenci ugotavljamo, [so] vrednote izobraževanja, ki jih nekako niso posvojili, zaradi tega jim tudi izobraževanje, generalno govorim, ne pomeni veliko.

Kot sta dejali sogovornici, ki delata z Romi iz relativno velikega romskega naselja, kjer srednješolcev tako rekoč ni:

Da pa bi si želeli starši za njih srednjo šolo, to je pa...

Ali pa službo?

Težko bi rekla, da si to želijo.

- Jaz tudi mislim, da si tega v resnici ne želijo. Sigurno to ni neka artikulirana želja, to zagotovo ne... Želijo si neko boljšo prihodnost.

Nekoliko bolj niansirana mnenja z omembami pozitivnega odnosa pa se pojavljajo na srednjih šolah na SV države:

⁷ Tu sta bila omenjena – po enkrat »dnevni center za romske otroke« in »sošolci«.

[Romskim] staršem šola ne pomeni kot vir izobraževanja, bolj jim pomeni, to je moja izkušnja, da so socialno še nekje, /.../ Ampak zdaj to ne morem reči, da je samo pri njih, saj imamo tudi pri drugih to. Je pa res to ena taka specifika, ki zelo pogosto velja za njih. Imamo pa tudi zelo skrbne romske starše, ... Ampak je pa res, da so pa taki res v manjšini, če sem čisto odkrita.

So pa tudi starši – ne bom rekla, da od vseh – od dobre polovice pa sigurno so, tak da hodijo, da zelo resno vzamejo ... mi smo se enkrat pogovarjali, da oni v bistvu ... te generacije imajo možnost v bistvu doseči to, kar je en rekel: »Moj ata ima samo 6 razredov šole.« Sem rekla: »On ni imel mogoče možnosti, da bi se za karkoli šolal, ne«.

Podpora in spodbuda staršev sta izredno pomembni za uspešno izobraževanje romskih otrok. To so poudarjali tako Romi sami kot tudi predstavniki izobraževalnih institucij:

Ja, zdaj morate vedeti, da tisti, ki pridejo na srednje šole in izpolnjujejo pogoje, da se lahko vpišejo, imajo sigurno motivacijo v družini. Drugače oni tukaj ne pridejo. To pomeni, da jih, bom rekla, družina toliko podpira, da so zmožni priti do tukaj, in tudi ko se pogovarjam s temi mamami, včasih bolj, včasih manj, so one tako hočejo, da so otroci uspešni, da pridejo, naredijo ta program. Vprašanje je, koliko so uspešni, /.../. Tako bom rekla: ti, ponavadi, ki so uspešni, ne živijo v romskih naseljih.... In dostikrat se zgodi, da je eden od staršev *civil*⁸.

In vidimo, res vidimo, kako šele sedajle pri nekaterih otrocih, ki so lahko tudi uspešni v šoli, ampak ta korak, potlej, je tako težko narediti iz naselja ven. Zmanjka jim na samozavesti, zmanjka jim te podpore od staršev in potlej se veliko otrok sploh ne odloči [za srednjo šolo].

Ob vprašanju, če sogovorniki opažajo razlike v odnosu do izobraževanja hčera in sinov, ki jih morebiti prakticirajo romski starši, pa so bili odgovori – ne glede na to, ali je šlo za predstavnike romske skupnosti ali druge – večinoma negativni oziroma večjih razlik niso opažali:

Se vam zdi, da romski starši delajo kakšne večje razlike, če hodi na šolo sin ali hči?

Ne vem, mislim, da ne. Morda, ko so punce starejše, da jih je kaj strah /.../ [Sicer pa] tukaj ni nobenih razlik.

Nekoliko bolj kritično se je ob omembi te teme odzvala zaposlena na eni izmed srednjih šol na SV države:

Ja, so kar velike razlike, meni se zdi, /.../. Včasih je tako, da jih pri dekletih zelo držijo, so izredno strogi do deklet. Je pa res, da fantom pa dosti več pustijo. Tako se mi zdi.

Podobno tudi predstavnica organizacije, ki deluje v romskem naselju na JV Slovenije:

/.../ fantje so itak več vredni, a šola jim ne predstavlja nekega standarda. Skratka, fante porivajo v kake druge stvari. Da punce potem skrbijo za njih itn. Opravljajo [fantje] druga 'uglednejša' dela, ki nikakor niso povezana s šolo.

⁸ Neformalni izraz za Nerome oziroma Slovence po etnični pripadnosti, ki ga uporabljajo Romi in pogosto tudi Neromi, ko je govora o odnosu z Romi ali o področjih, ki se jih tičejo.

4. Zaključki

Odnos šolajočih se Romov do izobraževanja je eden od ključnih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo uspešnost v izobraževalnem sistemu. Ta odnos je posledica ali rezultat širše palete dejavnikov. V tej študiji smo se osredotočili le na identifikacijo in dokumentiranje trenutnega stanja in na prikaz odnosa šolajočih se Romov do izobraževanja, kot se kaže skozi njihove želje, načrte, poklicne aspiracije.

Na podlagi rezultatov analiz anket in intervjujev z romskimi posamezniki lahko zapišemo, da so bili naši sogovorniki in anketiranci sami motivirani, da uspešno zaključijo šolanje oziroma nadaljujejo z izobraževanjem. Pri tem sta jih v prvi vrsti vodila želja po pridobitvi poklica in boljšega materialnega statusa ter prepričanje, da je z boljšo izobrazbo lažje najti zaposlitev. Poleg tega so praktično vsi, ne glede na regijo, omenjali, da so bili v času šolanju deležni podpore – predvsem v obliki spodbude s strani staršev, da bi jim uspelo v življenju doseči višji izobrazbeni in s tem materialni standard kot njihovim staršem. Slabše stanje na tem področju oziroma slabši odnos do izobraževanja je bilo zaznati v regijah, kjer po eni strani primanjkuje izobraženih in posledično zaposlenih posameznikov znotraj romske skupnosti, ki bi lahko mladim služili kot vzgled, po drugi strani pa primanjkuje tudi zaposlitvenih priložnosti ne le za Rome, temveč tudi za ostalo prebivalstvo.

Poleg odnosa izobraženih/izobražujočih se Romov do izobraževanja smo v študiji proučevali tudi odnos njihovih staršev in širše romske družine. Ta namreč močno vpliva tudi na odnos otrok. Odnos staršev in širše družine do izobraževanja sodi med glavne dejavnike spodbud ali ovir, s katerimi se soočajo pripadniki romske skupnosti v izobraževalnem sistemu. Prav ta dejavnik je eden od tistih, ki najmočneje vplivajo na stopnjo vključenosti in uspešnosti Romov v izobraževalnem sistemu. To velja že za izobraževanje na ravni osnovne šole, še bolj pa na ravneh, višjih od osnovne šole.

Izhajajoč iz podatkov, zbranih v okviru projekta, lahko rečemo, da so praktično vsi Romi, ki so nadaljevali šolanje po končani osnovni šoli, imeli podporo družine pri izobraževanju. Ta podpora ni bila vedno za vse enaka. Nekateri starši so svoje otroke zgolj spodbujali, naj hodijo v šolo in se učijo, čeprav jim sami pri učenju/študiju zaradi svojega pomanjkljivega znanja/izobrazbe niso mogli konkretnije pomagati. Drugim pa so starši (ali kdo drug od sorodnikov) – vsaj v začetnih razredih osnovne šole – tudi konkretno pomagali pri učenju in domačih nalogah. Kot je možno sklepati iz intervjujev z (nekdanjimi) romskimi dijaki, način podpore in spodbujanja ne igra tako velike vloge. Bolj pomembno je samo dejstvo, da starši otrokom dajo vedeti, da je izobraževanje in dokončanje (določene stopnje) izobrazbe pomembno. In da verjamejo v svoje otroke, da so sposobni izobraževanje zaključiti.

V nasprotju s populacijo naših sogovornikov in anketirancev, ki so jih starši večinoma spodbujali in podpirali pri izobraževanju, pa širša romska skupnost ni tako pozitivno naravnana do izobraževanja. Podatki, pridobljeni s spletnimi anketami, kažejo, da po mnenju anketirancev (t. j. izobraženih Romov) večina Romov meni, da je izobraževanje nujno le do zaključka osnovne šole in da večini Romov izobraževanje ni vrednota. Podobno mnenje je bilo razbrati tudi iz intervjujev z Romi.

Mnenje zaposlenih v izobraževalnih institucijah in organizacijah, ki so dnevno prisotne v romskih naseljih, je bilo še nekoliko bolj kritično od mnenja izobraženih Romov o prevladujočem odnosu širše romske skupnosti do izobraževanja. Na splošno je tudi med njimi

prevladovalo mnenje, da v romski skupnosti izobraževanje ni vrednota. Kritična mnenja so bila bolj izrazita v regijah, kjer je romska izobrazbena struktura najslabša.

Na splošno se torej na področju odnosa Romov do izobraževanja kaže, da je ta v največji meri odvisen od družinskega okolja, konkretno od spodbud, podpore in motiviranja otrok s strani staršev. Starši, katerim izobraževanje ni vrednota, tudi ne spodbujajo in motivirajo svojih otrok (dovolj) za vztrajanje pri šolanju, kaj šele, da bi uspešno zaključili osnovno in se vpisali na srednjo šolo. Pogosto se kažejo povezave med okolji, kjer so slabe realne možnosti zaposlitve Romov, in slabo izobrazbeno strukturo tamkajšnjih Romov.